

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

AL-BUKHARI

Scientific journal

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

ISSN: 3030-3273

AL-BUKHARI

Scientific journal

ORIENTAL
UNIVERSITETI

AL-BUXORIY

Ilmiy jurnal

(To'rtinchi son)

Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qaroriga muvofiq tarix va filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Toshkent – 2025

Bosh muharrir:

Farhod Maksudov, tarix fanlari doktori (DSc)

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Malika Nasirova, filologiya fanlari nomzodi, professor

Mas’ul muharrir:

Govhar Rahmatova, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

“Al-Buxoriy”

ilmiy jurnalining tahrir hay’ati:

1. Azamat Ziyov t.f.d., akademik, professor – tahrir hay’ati a’zosi;
2. Zohidjon Islomov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
3. Shorustam Shomusarov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
4. Durdona Lutfullayeva f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
5. Komiljon Rahimov t.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
6. Shamsiddin Kamoliddinov t.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
7. Xolida Alimova f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
8. Aftondil Erkinov f.f.d., professor – tahrir hay’ati a’zosi;
9. Albert Burxanov t.f.d., akademik (Tatariston) – tahrir hay’ati a’zosi;
10. Samal Tuleubaeva f.f.d., professor (Qozog‘iston) – tahrir hay’ati a’zosi;
11. Sayfullo Mullodjanov t.f.d., professor (Tojikiston) – tahrir hay’ati a’zosi;
12. Zilola Xudoyberganova f.f.d., professor (Turkiya) – tahrir hay’ati a’zosi;
13. Akram Habibullayev t.f.d., professor (AQSh) – tahrir hay’ati a’zosi;
14. Ashirbek Mo‘minov t.f.d., dotsent (Qozog‘iston) – tahrir hay’ati a’zosi;
15. Murtazo Saidumarov f.f.n., professor (Saudiya Arabistoni) – tahrir hay’ati a’zosi.

MUNDARIJA

FILOLOGIYA

Axmedova Dilfuza Rafukjanovna, Azimbayeva Nargiza To‘xtamuradovna Komparativlik vositalarining fors va o‘zbek tillarida ifodalanishi hamda ularning madaniy va ijtimoiy-lingvistik talqinlari	4
Salimova Zebo Rustam qizi Turk tilida fitomorf birliklarning lingvokulturologik talqini	21
Boboyeva Madina Xaydarovna So‘z birikmasining ko‘p funksiyalilik xususiyati	29
Raxmatova Bahora Ibodulla qizi Huquqiy matnlarning kommunikativ tuzilmasida assertiv va direktiv aklarning ahamiyati.....	39
Nizamova Salomat Usmanovna Family va kinship qarindoshlik atamaları diaxronik tadqiqot predmeti sifatida	49
Yakubova Feruza Rashidovna “Nuzhau-t-tarf fi i’lmi-s-sarf” asarining qo‘lyozma va toshbosma nusxalari	57
Raxmatullayev Nodir Nuritdinovich Maliho tazkirasida XVII asr Movarounnahrda madaniy, ilmiy va adabiy hayotning rivoji.....	67

TARIX

Ismatullayev Farxodjon Odiljonovich O‘zbekiston – Yevropa ittifoqi munosabatlarining mahalliy tarixshunoslikda tadqiq etilishi: tendensiyalar va yondashuvlar.....	81
Пасилов Баходир Абдуллаевич Этносы и этнополитические процессы в туркестане в 1917-1924 гг.	91
Хо‘jaxonov Ismoiljon Mansurovich “O‘zbek” nomining kelib chiqishi haqida ba’zi ma’lumotlar	103
Kamolov Jahongir Mamasidiqovich Eftaliylarda davlat mafkurasi, huquq va mudofaa tizimi	110
Ismatullayeva Zebo Shukurjanovna O‘zbekiston va Germaniya o‘rtasidagi tibbiy va ekologik hamkorlikning rivojlanish tendensiyalari	121
Norbekov Suhrob Farxod o‘g‘li Sharqiy slavyan diasporasi ayollarining turkiston mintaqasidagi ijtimoiy-siyosiy faolligi (1918-1924)	130
Xudayberdiyev Farrux Amankeldiyevich Amir Temur va Yevropa davlatlari o‘rtasidagi diplomatik munosabatlar	141
Rajabov Jo‘rabek Muzaffar o‘g‘li Shayboniylar davrida Dashti Qipchoq o‘zbeklarining migratsiyasi	148

**KOMPARATIVLIK VOSITALARINING FORS VA O‘ZBEK
TILLARIDA IFODALANISHI HAMDA ULARNING MADANIY VA
IJTIMOIY-LINGVISTIK TALQINLARI**

**THE EXPRESSION OF COMPARATIVE DEVICES IN PERSIAN AND
UZBEK LANGUAGES AND THEIR CULTURAL AND SOCIOLINGUISTIC
INTERPRETATION**

**ВЫРАЖЕНИЕ СРЕДСТВ КОМПАРАТИВНОСТИ В ПЕРСИДСКОМ
И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ И ИХ КУЛЬТУРНО-
СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ**

Axmedova Dilfuza Rafukjanovna

*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Eronshunoslik
va avg‘onshunoslik Oliy maktabi professori v.b., DSc*

Tel.: +99890 931-34-58

E-mail: dilakhmedova@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-6248-6136>

Azimbayeva Nargiza To‘xtamuradovna

Oriental universiteti Tillar-1 kafedrasida katta o‘qituvchisi

Tel.: +99890 353-22-01

E-mail: nazimbaeva@icloud.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada fors va o‘zbek tillarida komparativlik vositalarining lingvistik tabiati, ularning shakl va mazmun jihatdan ifodalanish xususiyatlari hamda madaniy va ijtimoiy-lingvistik omillar ta‘sirida shakllangan semantik o‘ziga xosliklari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida har ikki tilda o‘xshatish, qiyoslash va taqqoslash ifodalarining grammatik hamda uslubiy ko‘rinishlari qiyosiy-lisoniy yondashuv asosida o‘rganilgan. Shuningdek, komparativ birliklarning xalq dunyoqarashi, milliy-madaniy qadriyatlar va til tafakkuri bilan bog‘liqligi aniqlanadi. Maqolada fors va o‘zbek tillarida komparativlikning metaforik, poetik va nutqiy darajalarda namoyon bo‘lishi, shuningdek, ularning ijtimoiy-lingvistik konnotatsiyalari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari ikki tildagi komparativlik vositalarining o‘zaro umumiy va farqli jihatlarini aniqlash, shuningdek, tarjima jarayonida ularning adekvat ekvivalentlarini topish uchun ilmiy asos yaratadi.

Kalit so‘zlar: *komparativlik, fors tili, o‘zbek tili, qiyosiy tahlil, o‘xshatish, madaniy-lingvistik omillar, ijtimoiy-lingvistika, metaforik ifoda.*

Abstract. This article analyzes the linguistic nature of comparative devices in the Persian and Uzbek languages, their formal and semantic features, as well as the semantic specificity shaped under the influence of cultural and sociolinguistic factors. Based on a comparative-linguistic approach, the study examines the grammatical and

stylistic forms of expressing similarity, comparison, and analogy in both languages. Furthermore, the connection between comparative constructions and the worldview of the people, national and cultural values, and linguistic thinking is revealed. The article also discusses the manifestation of comparativeness at metaphorical, poetic, and discourse levels, as well as its sociolinguistic connotations. The research results provide a scientific basis for identifying the common and distinctive features of comparative means in the two languages and for finding their adequate equivalents in the process of translation.

Key words: *comparativeness, Persian language, Uzbek language, comparative analysis, analogy, cultural-linguistic factors, sociolinguistics, metaphorical expression.*

Аннотация. В данной статье анализируется лингвистическая природа средств компаративности в персидском и узбекском языках, особенности их выражения в формальном и семантическом аспектах, а также семантическая специфика, сформировавшаяся под влиянием культурных и социолингвистических факторов. В ходе исследования на основе сравнительно-лингвистического подхода изучены грамматические и стилистические формы выражения сравнения, сопоставления и уподобления в обоих языках. Кроме того, выявляется связь компаративных конструкций с мировоззрением народа, национально-культурными ценностями и языковым мышлением. В статье также рассматриваются проявления компаративности на метафорическом, поэтическом и речевом уровнях, а также их социолингвистические коннотации. Результаты исследования создают научную основу для выявления общих и различительных черт средств компаративности в двух языках, а также для поиска их адекватных эквивалентов в процессе перевода.

Ключевые слова: *компаративность, персидский язык, узбекский язык, сравнительный анализ, уподобление, культурно-лингвистические факторы, социолингвистика, метафорическое выражение.*

KIRISH

O‘xshatish – voqelikni anglashning eng muhim usullaridan biri bo‘lib, qisqa va obrazli tafakkur shaklidir. Inson qadimdan atrof-muhitni yaxshi tanish bo‘lgan narsa orqali kamroq ma‘lum bo‘lgan narsani solishtirish yo‘li bilan anglangan. Kundalik hayotda, kimnidir yoki nimanidir aniq ifodalovchi so‘z yetishmaganda, ko‘pincha aynan qiyoslash-o‘xshatishlarga ehtiyoj sezamiz. Qiyoslash orqali ma‘lum yoki noma‘lum narsa o‘rtasidagi o‘xshash jihatlarni aniqlash, mavhum narsani mavhum narsa bilan o‘xshatish orqali atrof-muhitni anglaymiz va uni obrazli tarzda tavsiflaymiz, unga bo‘lgan munosabatimizni ifodalaymiz, unga baho beramiz (Лебедева Л.А., 1999:34).

Tilshunoslikda, odatda, qiyoslashning maqsadidan kelib chiqib, uning ikki turi farqlanadi. Agar ikki predmet yoki tushuncha ular o'rtasidagi farqni ko'rsatish maqsadida qiyoslangan bo'lsa, sof qiyosiy konstruksiya shakllanadi (masalan, yer toshdan qattiq), qiyoslash o'xshatish maqsadini ko'zda tutganda esa o'xshatish konstruksiyasi shakllanadi (Махмудов. Н., 1984:68).

Inson tafakkurining muhim jihatlaridan biri bu – o'xshatish va taqqoslash orqali atrofdagi hodisalarni tushunish, ifodalash hamda muloqotga kiritishdir. Turli tillarda mavjud bo'lgan komparativ birikmalar aynan shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda shakllanadi va o'zbek hamda fors tillarida bu borada boy leksik-semantik imkoniyatlarga ega. Xususan, fors tilidagi “متل” (misli, kabi, singari, go'yo) komponentli birikmalar mazmunan kuchli poetik, obrazli va stilistik yuklamalarga ega bo'lib, ko'p hollarda badiiy nutqda keng qo'llanadi. O'zbek tilida esa bu kabi ma'noni ifodalovchi “kabi”, “singari”, “xuddi”, “go'yo”, “deya” kabi birliklar mavjud bo'lib, ularning ekvivalentligi, funksional imkoniyatlari va semantik chegaralarini aniqlash lingvistik jihatdan dolzarb vazifalardan biridir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur maqolada o'xshatish va qiyoslash kabi komparativ konstruksiyalarni ifodalovchi grammatik vositalar, masalan, “go'yo”, “go'yoki”, “huddi”, “naq” kabi bog'lovchilar haqida so'z yuritiladi. Tadqiqot ishini olib borish jarayonida mavzuga doir o'zbek, rus va fors tillariga oid bir qancha tadqiqot ishlarini ko'rib chiqib, ulardan M.Mukarramov, Sh.Ergashev, R. Qo'ng'urov, N.Mahmudov, D.Xudoyberganova, I.Ahmadov, A.Davronov, F.G'ulomova, M.Qosimova, S.Nazarov, M.Muhammedov (Мукаррамов М., 1976; Ergashev Sh., 2009; Қўнғуров Р., 1977; Махмудов Н., 2011; Худойберганова Д., 2013; Махмудов Н, Худойберганова Д., 2013; Ahmadov I., 2008; Davronov A., 2010; Qosimova M., 2012; Nazarov S., 2011; Muhammedov M., 2014) kabi olimlarning ishlari o'xshatishlar haqida batafsil tahlillar berilgan. Qiyoslash-o'xshatishni rus tilshunosligida nazariy jihatdan tahlil qilish XX asrning 60-yillarida boshlangan. Ularni birinchi bo'lib o'z ilmiy ishlarida V.V.Vinogradov (Виноградов В.В., 1975) e'tibor markaziga olgan. U konstruksiyalarda o'xshatishning an'anaviy-milliy xususiyatlari, ekspressiv ta'sirchanligi haqida izlanishlar olib borgan. Boshqa rus olimlaridan R.M.Bolgarova (Болгарова Р.М., 2005), A.V.Nikolaeva (Николаева А. В., 2002), ingliz olimlaridan A.Johnson va M.Lee, R.Huddleston, G.Small, F.Southworth (Johnson A., Lee M., 2017; Huddleston R., 1967; Small G.W., 1996; Southworth F.C., 1967; Sinitsyna Y., 2023) kabi olimlar o'xshatishlar bo'yicha izlanishlar olib borganlar. Eronlik olimlardan M.Ja'faroniy, S.Nasr, M.Jazoiriy, M.Qazviniy o'xshatishlar bo'yicha izlanishlar olib borishgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishini o'rganishda keyingi yillarda o'zbek tilshunosligida qo'lga kiritilgan yutuqlardan hamda rus, fors va boshqa xorijiy tarjimashunoslikda bayon qilingan nazariy fikrlardan keng va ijodiy foydalanildi. Tadqiqot davomida qiyosiy-tipologik, semantik-tahliliy, deskriptiv, kontekstual va tarjimashunoslikka oid metodlar qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Fors tilida komparativlikni ifodalovchi vositalar juda xilma-xildir. Ularga "مثل" (masalan, kabi), "چون" (chun, go'yo), "مانند" (monand, singari), "همچون" (hamchun, xuddi), "همانند" (hamonand, o'xshash) kabi birliklar kiradi. Bu vositalar ko'pincha sifatlar, fe'llar yoki butun iboralarni taqqoslashda qo'llaniladi. Fors tili komparativ birikmalarda poetik va obrazli ifodaga katta ahamiyat beradi. Ayniqsa, she'riyatda bu vositalar chuqur ma'no va tasviriylikni ta'minlaydi. Komparativlik fors tilida nafaqat grammatik, balki madaniy va estetik jihatdan ham muhim o'rin tutadi.

Fors tilida komparativlik, ya'ni narsa yoki hodisalarni solishtirish vositalari, tillarning eng qiziqarli va murakkab jihatlaridan biridir. Komparativlik vositalari, odatda, ikki yoki undan ortiq obyektning bir-biriga nisbatan o'xshashliklarini yoki farqlarini ko'rsatadi. Fors tilida komparativlikni ifodalashda turli usullar mavjud, bu usullar o'zbek tilida ham o'z aksini topadi, ammo ular fors tilining o'ziga xos xususiyatlarini yoritadi.

Fors tilida komparativlik vositalari keng qamrovli va stilistik jihatdan boy hisoblanadi. Ushbu tilda komparativlik ifodasi ko'pincha "مثل" (misli, singari) komponenti yordamida amalga oshiriladi. Bunday iboralar nafaqat o'xshatish, balki ba'zida kinoya, istehzo yoki poetik obraz yaratish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Fors tilidagi komparativ vositalar quyidagi turlarga bo'linadi:

To'g'ridan-to'g'ri o'xshatish: مثل شير (sherday), مثل ماه (oy kabi)

Kinoyali ifodalar: مثل روباه (tulki kabi – ayyorlik ma'nosida)

Poetizmlar: مثل نسيم (shabada kabi – yumshoqlik, noziklik ma'nosida)

Ushbu vositalar fors tilining poetik va adabiy boyligida muhim o'rin tutadi, chunki ular obrazlilik va ifoda vositalarining boyligidan dalolat beradi.

Fors tilidagi komparativlik vositalari:

1. "از" va "تر" qo'shimchalari: Fors tilida solishtirishning eng keng tarqalgan usullaridan biri "az" (از) va "tar" (تر) qo'shimchalaridan foydalanishdir. Bu qo'shimchalar sifatlar va sonlarni taqqoslashda ishlatiladi: "Az" qo'shimchasi, odatda, sifatlar yoki sonlarning kichikligini yoki farqini ko'rsatish uchun ishlatiladi. "Tar" qo'shimchasi esa ko'proq kattalikni yoki yuqori darajani ifodalashda ishlatiladi.

"Mesl-e" (مثل) komponenti: Fors tilida "mesl-e" (مثل) so'zi, o'xshashlikni bildiruvchi eng muhim elementlardan biridir. Bu so'z "o'xshash", "kabi", "sifatida"

kabi ma'nolarni anglatadi. Komparativlikda “مثل”ning ishlatilishi ko'plab poetik, adabiy va kundalik so'zlashuvlarda mavjud, “مثل” so'zi “kabi” tarzida ishlatiladi. “مثل شبنم” (shabnam kabi), “مثل برف” (qor kabi).

2. “بیش از” va “بیشتر”: Bu ifodalar fors tilida o'zaro solishtirishda, ayniqsa sonlarning yuqori darajasini yoki sonlarning o'rtacha qiymatlarini ifodalashda qo'llaniladi.

3. **Raqamlar va sonlar bilan solishtirish:** Fors tilida, raqamlar va sonlar yordamida ham solishtirishlar amalga oshiriladi. Sonlar orqali nisbatan kattalik yoki kichiklik, tezlik yoki yutuq darajasi o'rganiladi.

4. **Metafora va poetik ifodalar:** Fors tilida komparativlik ko'pincha poetik va metaforik tarzda ham ishlatiladi. Misol uchun, “چشمها مثل آسمان” “ko'zlar osmon kabi” yoki “قلب مثل سنگ” “yurak tosh kabi” kabi tasvirlar orqali solishtirishlar amalga oshiriladi.

Fors tilida komparativlik vositalari, asosan, qo'shimchalar, so'z birikmalari va metaforalar orqali amalga oshiriladi. Bu vositalar lingvistik jihatdan o'zaro farqni, o'xshashlikni yoki nisbatan kattalik va kichiklikni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Komparativlikning fors tilidagi o'ziga xos jihatlari, adabiyotda, kundalik muloqotda keng qo'llanilib, tilning boyligini va ifodaviy imkoniyatlarini taqdim etadi.

O'zbek tilida komparativlikni ifodalash uchun “kabi”, “dek”, “singari”, “go'yo”, “xuddi” kabi vositalar ishlatiladi. Strukturaviy jihatdan bu vositalar asosan qo'shma gaplarda yoki ergash gaplarda, ba'zida esa so'z birikmalari shaklida yuzaga chiqadi. Semantik jihatdan esa ular o'xshashlikni, tenglikni yoki farqlilikni bildiradi. Komparativ birikmalar yordamida subyekt va predikat o'rtasidagi nisbat aniqlashtiriladi. Bu birikmalar nafaqat kundalik nutqda, balki badiiy asarlarda ham keng qo'llanilib, obrazlilikka xizmat qiladi (Кўнғуров Р., 1977:86).

O'zbek tilida komparativlikni ifodalovchi vositalar asosan “kabi”, “singari”, “go'yo”, “xuddi”, “deya” kabi birliklar orqali yuzaga chiqadi. Bu birliklar yordamida shaxs yoki holat boshqa bir shaxs yoki holat bilan qiyoslanadi:

strukturaviy: ot + kabi/singari (masalan, yo'lbars kabi);

semantik: qiyos qilinayotgan obyektlar orasidagi ma'no munosabati (jasurlik, ayyorlik, go'zallik) (Мукаппамов М., 1976:50).

O'zbek tili leksikasi bu borada rang-barangdir. Shu bilan birga, xalq maqollari, iboralar va adabiy asarlarda bu vositalarning badiiy qiymati yanada kuchayadi. Masalan, “bo'ri kabi och” iborasi nafaqat holatni bildiradi, balki kuchli obraz ham yaratadi.

Komparativlik vositalari, ya'ni taqqoslash va o'xshatish vazifasini bajaruvchi grammatik va leksik elementlar, o'zbek tilining barcha so'z turkumlarida (fe'l, ot, sifat, ravish, bog'lovchilar va h.k.) uchraydi (Махмудов Н, Худойберганова Д., 2013: 293).

Strukturaviy jihatlar. O‘zbek tilida komparativlik vositalarining strukturaviy jihatlari, ya’ni bu vositalarning qanday tuzilganligi, qanday grammatik kategoriyalar orqali ifodalanishi, til tizimidagi o‘rni quyidagi shakllarda namoyon bo‘ladi:

1. **Komparativ son** – bu o‘zbek tilida taqqoslash maqsadida ishlatiladigan so‘z birikmalarining asosiy shaklidir. Komparativ sonlar fe‘l yoki sifatga qo‘shilib, o‘zaro taqqoslash yoki o‘xshatish jarayonini ifodalaydi:

Ko‘proq, kamroq, yaxshiroq, yomonroq kabi so‘zlar. Misol: “U ilgari ko‘proq ishlardi”.

2. **O‘xshatish so‘zlari** – o‘zbek tilida taqqoslashning o‘ziga xos vositalaridan biri *singari, dek, kabi* kabi so‘zlar yordamida amalga oshiriladi:

“U *singari* chiroyli”.

“Bu *kabi* o‘xshash holatni ko‘rganim yo‘q”.

3. **Qiyoslash yordamchi fe‘llari** – o‘zbek tilida qiyoslash (taqqoslash) vazifasini bajaruvchi yordamchi fe‘llar mavjud, masalan: *qiyoslash, taqqoslash, ajratish* va h.k. Bu fe‘llar komparativlikning maqsadi va jarayonini ifodalaydi: “Uni boshqalarga *qiyoslash* qiyin”.

4. **Komparativ ko‘plik** – ba‘zan komparativlikning ifodalanishi uchun ko‘plik shakli ishlatiladi. Bu holatda, masalan, sifatli va miqdoriy o‘zgarishlar taqqoslanadi (Махмудов Н., 2011:57).

Semantik jihatlar. Semantik jihatdan komparativlik vositalarining ishlatilishi juda keng va turlicha bo‘lishi mumkin. Ular nafaqat obyektlarning bir-biriga nisbatan qanday ko‘rinishdagi o‘xshashliklarini ta’riflashda, balki maxsus semantik qatlamlarni yaratishda ham ishlatiladi. Semantik jihatlar quyidagi asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1. **Kengaytirilgan o‘xshashlik** – o‘zbek tilida komparativ vositalari yordamida biror narsaning xususiyatlarini kengaytirilgan tarzda o‘xshatish mumkin. Bu turli kontekstlarda yangi semantik qatlamlar yaratadi: “Uning ko‘zlari *osmondagi yulduzlar kabi* porlardi”. (Bu yerda yulduzlar kabi o‘xshatish kengaytirilgan tasavvur yaratadi.)

2. **Metafora** – komparativlik vositalari ko‘pincha metaforik ifodalarga asoslanadi. Masalan, *yulduz kabi* yoki *bulut kabi* kabi o‘xshatishlar ma’lum bir tasavvurni ta’kidlash uchun ishlatiladi. Metafora o‘zbek tilida juda keng qo‘llaniladi va ko‘plab poetik ifodalarda uchraydi: “Uning yelkalari *cho‘qqilar kabi* baland edi”.

3. **O‘xshashlikning intensivatsiyasi** – komparativlik vositalari ba‘zan nisbatan kuchliroq taqqoslashni ifodalashda ishlatiladi. Bu turdagi komparativlikning asosiy maqsadi o‘xshashlikni yoki farqni kuchaytirishdir: “Bu kunga qadar hech kim u kabi tez yugurmaydi”.

4. **O‘xshashlik va farqni ajratish** – o‘zbek tilida komparativlikning asosiy maqsadi faqat o‘xshashlikni taqqoslash emas, balki farqni ham aniqlashdir.

Komparativlik vositalari orqali ikkita narsa orasidagi farq yoki o'xshashlikni aniqlashga yordam beradi: "Bu ikki odam *boshqacha* fikrda" (Махмудов Н., Худойберганаева Д., 2013: 28).

O'zbek tilida komparativlik vositalari, bir tomondan, strukturaviy jihatdan o'ziga xos morfologik va sintaktik shakllarga ega bo'lib, taqqoslashni yoki o'xshatishni grammatik jihatdan aniq ifodalaydi. Semantik jihatdan esa komparativlik vositalari juda boy, turli qatlamlarga ega bo'lib, ko'plab figurativ ifodalar va metaforik ma'nolarni yaratadi. Komparativlikning bu ikki jihati, tilning barcha kontekstlarida, jumladan, nutq va yozuvda mukammal ifodalanadi.

Madaniy qadriyatlar va e'tiqodlar. Shubhasiz, o'zbek va fors tillarida qiyosiy konstruksiyalarning shakllanishi va qo'llanilishiga madaniy qadriyatlar va e'tiqodlar chuqur ta'sir ko'rsatadi. Boy madaniy an'analar va ijtimoiy me'yorlar bilan chuqur ildiz otgan bu tillar o'z so'zlovchilarining madaniy qadriyatlari va e'tiqodlarini aks ettiruvchi taqqoslash usulida o'ziga xos xususiyatlarni namoyon etadi.

Qiyosiy konstruksiyalarni shakllantirishda madaniy qadriyatlar va e'tiqodlarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri o'zbek va fors tillarida so'zlashuvchi madaniyatlarda mehmondo'stlik va saxovatpeshalikka e'tibor qaratishdir (Sinitsyna Y., 2023:40). Hech kimga sir emaski, mehmondo'stlik ko'pgina Markaziy Osiyo va Fors madaniyatlarida yuksak qadrlanadi va bu qadriyat tilda saxovat hamda mehr-muruvvatni ta'kidlovchi qiyosiy konstruksiyalar orqali o'z ifodasini topgan. Masalan, o'zbek va fors tillaridagi idiomatik iboralar kimningdir mehmondo'stligini mehribon mezbun yoki mehmondo'st jamoaning mehmondo'stligiga qiyoslab, mehmondo'stlikka berilgan madaniy qadriyatni fazilat sifatida ko'rsatishi mumkin.

Aksincha, individual yutuq va muvaffaqiyatni birinchi o'ringa qo'yadigan madaniyatlar qiyosiy konstruksiyalarida turli xil xususiyatlarni namoyon qilishi mumkin. Bunday madaniyatlarda qiyosiy konstruksiyalar shaxsiy yutuqlar va ambitsiyalarni ta'kidlashi mumkin, bu individual yutuqlarning muhimligiga bo'lgan madaniy ishonchni aks ettiradi. Masalan, o'zbek va fors tillaridagi qiyosiy konstruksiyalar kimningdir muvaffaqiyatini ko'zga ko'ringan arbob yoki muvaffaqiyatli tadbirkorning muvaffaqiyati bilan solishtirib, shuhratparastlik va yutuqning madaniy qadriyatini ta'kidlaydi.

Qiyosiy konstruksiyalarni shakllantiruvchi madaniy qadriyatlar va e'tiqodlarning yana bir xususiyati diniy va ma'naviy e'tiqodlarning ta'siridir (Wojtylak, K.I., 2019:39). O'zbek va fors tillarida so'zlashuvchi madaniyatlarda diniy va ma'naviy e'tiqodlar ko'pincha jamiyat normalari va qadriyatlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Qiyosiy konstruksiyalar axloqiy tamoyillarni yetkazish uchun diniy metafora va allegorik tildan foydalanishi mumkin. Masalan, o'zbek va fors tillaridagi idiomatik iboralar kimningdir sabr-toqatini yoki matonatini payg'ambar yoki avliyo kabi

mo'tabar din arbobining sabr-toqatiga qiyoslab, ma'naviy fazilatlarga bo'lgan madaniy ehtiromni ko'rsatishi mumkin.

Bundan tashqari, madaniy qadriyatlar va e'tiqodlar qiyosiy konstruksiyalarda ishlatiladigan madaniy iboralar va metaforalarni tanlashga ham ta'sir qilishi mumkin. Shuningdek, o'zbek va fors tillaridagi idiomatik iboralar ma'noni anglatish uchun madaniy timsollar, tarixiy voqealar va xalq og'zaki ijodiga tayanishi mumkin. Masalan, qiyosiy konstruksiyalar o'zbek va fors tillarida so'zlashuvchi jamoalarning madaniy merosi va o'ziga xosligi haqida tushuncha beradigan an'anaviy hikoyalar, maqollar yoki xalq qahramonlariga havolalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Ijtimoiy ierarxiyalar va kuchlar dinamikasi. Ijtimoiy ierarxiya va kuch dinamikasi o'zbek va fors tillarida qiyosiy konstruksiyalarning shakllanishi va qo'llanilishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bu tillar, boshqalar kabi, o'z jamiyatlariga xos bo'lgan ijtimoiy tuzilmalar va kuch dinamikasini aks ettiradi. Ijtimoiy ierarxiya va kuch dinamikasi omilini tahlil qilish orqali ushbu tillardagi qiyosiy konstruksiyalarni shakllantirishida bir qancha o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash mumkin.

Xususiyatlardan biri ma'lum sifatlar yoki fazilatlarning ijtimoiy mavqeidan kelib chiqqan holda muayyan ijtimoiy guruhlar bilan bog'lanishidir. Ierarxik tuzilmalarga ega jamiyatlarda yuqori ijtimoiy mavqelarni egallagan shaxslar yoki guruhlariga donolik, yetakchilik yoki hokimiyatga aloqador fazilatlar tegishli bo'lishi mumkin. O'zbek va fors tillaridagi qiyosiy konstruksiyalar bu qiyoslashlarni kimningdir sifatleri yoki xulq-atvorlarini jamiyatdagi hurmatli shaxslar, masalan, oqsoqollar, jamoat rahbarlari yoki diniy idoralar bilan solishtirish orqali aks ettirishi mumkin. Misol uchun, iboralar kimningdir donoligini hurmatli oqsoqol yoki hurmatli olim bilan taqqoslash orqali ta'kidlashi mumkin, bu esa o'z navbatida, yoshi va tajribasiga nisbatan madaniy hurmatni kuchaytiradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy ierarxiya va kuch dinamikasi jinsga xos qiyosiy konstruksiyalarning shakllanishiga ta'sir qiladi, o'z navbatida bu erkaklar va ayollar xulq-atvorlariga nisbatan jamiyatning qiyoslashlarini aks ettiradi. Patriarxal jamiyatlarda gender rollari ko'pincha aniq belgilanadi, bunda erkaklar va ayollar o'zlarining jinsiga mos keladigan ma'lum xususiyatlar yoki xulq-atvorlarni namoyish etishlari kutiladi. O'zbek va fors tillaridagi qiyosiy konstruksiyalar odamlarning xulq-atvorini madaniyatda belgilangan gender me'yorlari bilan solishtirish orqali bu gender rollari va stereotiplarini kuchaytirishi mumkin. Jumladan, iboralar erkakni sherga o'xshatib, uning dadilligi yoki yetakchilik qobiliyatini maqtasa, kuch va hukmronlik timsoli bo'lsa, ayollarni esa g'amxo'r ona siymolariga qiyoslash orqali tarbiyalovchi fazilatlarni maqtashi mumkin.

Tilning xilma-xilligi va dialektal farqlari. Til o'zgarishi va dialektal farqlar o'zbek va fors tillarida qiyosiy konstruksiyalarning shakllanishi va qo'llanilishini

shakllantiruvchi muhim omillarda biri hisoblanadi. Boisi, bu tillar boy lingvistik xilma-xillikni namoyish etadi, shuningdek dialektlardagi o'zgarishlar va mintaqaviy nutq shakllari qiyosiy konstruksiyalarning nozik ifodalanishiga yordam beradi. Til o'zgarishi va dialektal farqlar ushbu tillardagi qiyosiy konstruksiyalarga qanday ta'sir qilishida bir nechta o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash mumkin.

O'z navbatida, til o'zgarishi va dialektal farqlar til evolyutsiyasi va moslashuvining dinamik xususiyatini ta'kidlaydi (Телия В.Н., 1995:79). Qiyosiy konstruksiyalar turli dialekt va mintaqalar bo'ylab uzatilishi natijasida yangi lisoniy shakl va iboralarning paydo bo'lishiga olib keladigan o'zgarishlar va yangilanishlarga duch kelishi mumkin. Tilning tarqalish va moslashish jarayoni o'zbek va fors tillarida so'zlashuvchi jamoalarda til, madaniyat va jamiyat o'rtasidagi davom etayotgan o'zaro ta'sirni aks ettirib, turli ijtimoiy va madaniy ta'sirlarga javoban bu tillarning chidamliligi va moslashuvchanligini ta'kidlaydi.

O'zbek va fors tillari ma'noni til orqali yetkazish uchun ko'pincha tarixiy voqealar, xalq og'zaki ijodi va diniy e'tiqodlardan foydalanadi. Qiyosiy konstruksiyalar obyektlar orasidagi o'xshashlik yoki farqlarni tasvirlash uchun an'anaviy metafora va allegorik tilni o'z ichiga olishi mumkin. Misol uchun, iboralar kimningdir kuchini yoki chidamliligini afsonaviy qahramon yoki afsonaviy shaxsga o'xshatib, kerakli ma'noni yetkazish uchun madaniy hikoyalar va folklordan foydalanishi mumkin. Bu an'anaviy metafora va matallar tilni yorqin tasvir va madaniy ahamiyat bilan boyitib, o'zbek va forszabon jamoalarning madaniy merosi va qadriyatlarini yoritib beradi.

Xuddi shunday qiyosiy konstruksiyalar avlodan-avlodga o'tib kelayotgan madaniy qadriyatlar va me'yorlarni aks ettirishi mumkin. Qiyosiy konstruksiyalarda ishlatiladigan idiomatik iboralar va madaniy murojaatlar ko'pincha jamiyatning umumiy donoligi va an'alarini aks ettiruvchi umumiy madaniy tajriba va e'tiqodlarga asoslanadi. Misol uchun, iboralar kimningdir saxiyliigi yoki mehmondo'stligini hurmatli tarixiy shaxs yoki madaniy timsolga qiyoslashi mumkin, bu esa saxiylik va jamoat ruhiga berilgan madaniy qadriyat bog'liqligini nazarda tutadi. Ushbu madaniy xususiyatlarlar madaniy me'yor va qadriyatlarni mustahkamlash, madaniy merosni saqlash va til orqali turli xil qiyoslashlarni yetkazishga xizmat qiladi.

Yuqoridagi omillar tahlili yuzasidan bildirilgan fikrlarimizni umumlashtiradigan bo'lsak, o'zbek va fors tillarida qiyosiy konstruksiyalarning shakllanishi, qo'llanishi va talqin qilinishida madaniy va sotsiolingvistik omillarning ahamiyati katta hisoblanadi. Bu omillar kengroq madaniy qadriyatlarni, ijtimoiy me'yorlarni va lingvistik qiyosiy birikmalarni aks ettiradi, bu tillarning madaniy boyligi va xilma-xilligi haqida tushuncha beradi. Qiyosiy konstruksiyalarning madaniy va sotsiolingvistik jihatlarini tushunib, biz o'zbek va fors tillarida so'zlashuvchi

jamoalarda til, madaniyat va e'tiqod o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni chuqurroq tushunishimiz mumkin.

Aytish mumkinki, metafora, o'xshatish hamda iboralarni birlashtirib turgan narsa – ularning barchasi inson ongiga xos bo'lgan qiyoslash-o'xshatish amaliyotiga asoslanadi. Shu bois o'xshatishlar mantiq, adabiyotshunoslik, tilshunoslik kabi fanlar uchun tadqiqot obyekti bo'la oladi. Tilshunoslikda qiyoslash keng ma'noda ma'lum bir millatning tarixiy taraqqiyoti natijasida ega bo'lingan bilimlarining natijalari aks etgan lisoniy o'xshashlik sifatida talqin etiladi. Psixologiyada qiyoslash operatsiyasi inson tomonidan tevarak olamni, unda o'zining o'rnini idrok etishdagi, shuningdek, kognitiv kommunikativ masalalar yechimiga qaratilgan eng muhim operatsiyalardan biri sifatida tan olinadi. Har qanday mantiqiy baho munosabatining asosida aynan shu operatsiya yotadi, deb hisoblanadi (Усманов Ф., 2020:33).

O'xshatish – bu inson tilni foydalanishni boshlagandan beri kishilar orasida tez-tez ishlatib kelinadigan ifoda vositasidir. Oddiy odamlar subyektini turg'un o'xshatish usuli bilan bezatib o'z fikrlarini jonli ravishda yetkazsalar, mualliflar biror subyektning asosiy xususiyatidan yangi obrazni yaratish uchun individual o'xshatish usulidan ko'proq foydalanadilar. Shunga ko'ra, o'xshatishlarning ikki turi: 1) individual-muallif o'xshatishlari va 2) turg'un o'xshatishlar farqlanadi.

N.Mahmudov turg'un o'xshatishlarni quyidagicha tushuntiradi: "...ularda o'xshatish etalonida ifodalangan obraz barqarorlashgan bo'ladi, bunday o'xshatishlar, garchi muayyan shaxs yoki ijodkor tomonidan qo'llangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan til jamoasida urfga kirib, doimiy ifodachilar sifatida turg'unlashgan, umumxalq tili leksikonidan joy olib ulgurgan bo'ladi. Bunday o'xshatishlar xuddi tildagi tayyor birliklar kabi nutqqa olib kiriladi (Махмудов Н., Худойберганова Д., 2013:6).

Fors tilida "مثل" komponentli iboralar stilistik jihatdan juda faol. Ular asosan quyidagi funksiyalarni bajaradi:

Obrazlilikni kuchaytirish: مثل پروانه – kapalakdek (yengillik, noziklik);

Emotsional ta'sir: مثل زلزله – zilzila kabi (kuchli, dahshatli);

Poetik uslub yaratish: مثل بلبل – bulbul kabi (lirik obraz);

"مثل" bilan tuzilgan birikmalar orqali fors adabiyotida poetik tilda yangi obrazlar, ramzlar yaratiladi. Shu boisdan ular adabiy tilning ajralmas qismini tashkil etadi. Ayniqsa, fors she'riyatida bunday birliklar ko'p uchraydi.

"مثل" komponentli iboralar fors tilida komparativlikni ifodalovchi asosiy vositalardan biridir. U o'zbek tilidagi "kabi", "singari" so'zlariga mos keladi. "مثل" ko'pincha subyektini yoki holatni boshqa bir holat yoki narsa bilan qiyoslashda ishlatiladi. Misol uchun, "او مثل شير است" (u sher kabi) iborasi kuch, jasorat yoki qo'rquvsizlikni ifodalaydi. Bunday iboralar ko'pincha poeziyada ishlatiladi va estetik hamda emotsional ta'sir kuchini oshiradi. "مثل" yordamida yaratilgan iboralar

ko‘pincha metaforik ma‘noga ega bo‘lib, tasviriylikni kuchaytiradi. Bu komponent fors adabiyotida poetik san‘at vositasi sifatida keng qo‘llaniladi.

“مئل” komponentli iboralarning o‘rni va funksiyasi fors tilida juda muhim ahamiyatga ega, chunki bu so‘z fors tilidagi tasviriy, taqqoslovchi va metaforik ifodalarda keng qo‘llaniladi. “مئل” so‘zi “misol”, “o‘xshash”, “kabi” yoki “singari” ma‘nolarini bildiradi va komparativ birikmalarda, ayniqsa, o‘xshashlik va taqqoslashni ifodalashda ishlatiladi.

1. **“مئل” komponentining o‘rni.** Taqqoslash va o‘xshashlik: “مئل” so‘zi fors tilidagi komparativ ifodalar uchun muhim vositadir. U ikkinchi obyektidagi xususiyatlarni birinchi obyektga nisbatan taqqoslash uchun ishlatiladi. Masalan, “مئل” (shabnam kabi) yoki “مئل گل” (gul kabi).

Metaforik ifodalar: Fors tilidagi poetik nutqda “مئل” so‘zi ko‘pincha metaforik ma‘nolarda ham ishlatiladi, bu esa tasviriy ifodalarni yanada boyitadi. Masalan, “مئل خورشید” (quyosh kabi) – bu yerda “مئل” so‘zi faqat taqqoslashni emas, balki chuqur ma‘no va hissiyotlarni anglatadi.

2. **“مئل” ning funksiyalari.** Komparativ funktsiya: “مئل” fors tilidagi komparativlik vositalaridan biri bo‘lib, ikki obyektida mavjud o‘xshashlikni ta’kidlash uchun ishlatiladi. U o‘xshashlikni aniq ko‘rsatishda, xususan, sifatlar, holatlar yoki hodisalar o‘rtasidagi taqqoslashda faol rol o‘ynaydi. Masalan, [فرهنگ امثال فارسی. ص ۳۶] “او مثل شیر قوی است” (U sher kabi kuchli). Bu yerda “مئل” o‘xshashlikni bildiradi, shuning uchun bu ifoda “U kuchli” degan ma‘noni beradi, ammo “sher kabi” tarzida yanada ta’sirli va poetik.

Metaforik funktsiya: Fors tilida “مئل” so‘zi ko‘pincha metaforik kontekstda ishlatiladi. Bu esa, obyektlar yoki hodisalarga nisbatan o‘xshashlikni emas, balki chuqurroq ma‘noni ifodalashga yordam beradi. Masalan, [فرهنگ امثال فارسی. ص ۲۶] “مئل گل دل من شکست” (Gul kabi, yuragim sinib ketdi). Bu yerda “مئل” o‘xshashlikni ifodalash bilan birga, “gul”ning poetik ramz sifatida ishlatilishi yuksak hissiy ma‘no kasb etadi.

Poetik funktsiya: “مئل” so‘zi fors tilida ko‘plab she’riy va badiiy ifodalarda ishlatiladi. Bu so‘z yordamida shoirlar va yozuvchilar o‘z fikrlarini chuqurroq va tasviriyroq tarzda ifodalaydilar. “مئل” shuningdek, nutqning o‘ziga xosligini oshiradi, xususan, she’riy uslubda keng qo‘llaniladi.

Taqqoslash: [فرهنگ امثال فارسی. ص ۷۸] “مئل کوه همیشه ایستاده است” (Tog‘ kabi doimo turadi). Bu misolda “مئل” so‘zi doimiylik va mustahkamlikni taqqoslash maqsadida ishlatilgan.

Metafora: [فرهنگ امثال فارسی. ص ۷۸] “مئل ماهی در آب زندگی می کنم” (Men baliq kabi suvda yashayman). Bu yerda “مئل” so‘zi “baliq”ning ramziy ma‘nosini bildiradi, ya’ni “suvda yashash” holati insonning erkin va tabiat bilan uyg‘un yashashini anglatadi.

3. “مئل” ning sintaktik roli. “مئل” so‘zi, ayniqsa, taqqoslovchi iboralarda, o‘xshashlikni ko‘rsatish uchun ikki element orasida bog‘lovchi sifatida ishlaydi. Bu so‘z komparativ birikmalarning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ikki yoki undan ortiq elementni taqqoslashda yordam beradi. Fors tilida bu kabi iboralar juda ko‘p uchraydi.

“مئل” komponenti fors tilida komparativ va metaforik ifodalar yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Bu so‘z nafaqat ikki obyektini taqqoslashda, balki chuqur badiiy va tasviriy ma‘nolarni yaratishda ham faol ishtirok etadi. Fors tilidagi poetik, badiiy va ilmiy asarlarda “مئل” so‘zi orqali keng qamrovli taqqoslashlar va tasvirlar o‘rganiladi.

Komparativlikning metaforik va poetik ifodasi tilda obrazlilikni kuchaytiruvchi muhim omildir. Metafora orqali bir narsa boshqa bir narsa sifatida tasvirlanadi, bu esa tilga emotsional yuklama beradi. Poeziyada komparativlik vositalari yordamida yaratilgan metaforalar matnning estetik qiymatini oshiradi. Masalan, “ko‘nglim daryo kabi to‘lqinlar bilan to‘lgan” kabi ifoda obrazli fikrlash mahsulidir. Fors va o‘zbek she‘riyatida komparativlik poetik tasvirning ajralmas qismi sifatida qaraladi. Ayniqsa “مئل” komponentli iboralar orqali yaratilgan tasvirlar o‘quvchi tafakkurida chuqur taassurot qoldiradi. Bu esa komparativlik vositalarining nafaqat grammatik, balki stilistik va poetik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Metafora va poetik vositalar tilning eng ta‘sirchan ifoda usullaridan biridir. Komparativ birliklar aynan mana shu jihatdan ham ahamiyatlidir. Fors va o‘zbek tillarida bu birliklar poetik nutqning asosiy komponentlari hisoblanadi. Ular nafaqat shakl jihatdan, balki ma‘no jihatidan ham o‘xshatish va obraz yaratishda faol ishtirok etadi.

Poetik ifodalanishda ko‘pincha hayvonlar, tabiiy hodisalar, yulduzlar kabi obrazlar asos qilib olinadi. Masalan, “go‘yo oydek jilmaydi” yoki “ko‘ksida yong‘in kabi armon”. Bu kabi birikmalar ko‘pincha poeziya, maqollar, ertaklar va xalq og‘zaki ijodida keng qo‘llaniladi.

“Komparativlikning metaforik va poetik ifodalanishi” bo‘limi, asosan, komparativ tuzilmalar va ifodalar qanday metaforik yoki poetik usullar orqali yangi ma‘no qatlamlarini yaratishini o‘rganadi. Komparativlikning bu aspekti, tilning estetik imkoniyatlarini, his-tuyg‘ularni va ma‘naviy kontentni ifodalashda qanday rol o‘ynashini ko‘rsatadi.

1. Komparativlik va metafora. Metafora – bu bir narsaning o‘rniga boshqa narsani tasvirlash usulidir. Komparativlik metaforik ifodalarda tez-tez uchraydi, chunki u o‘xshashlikni ko‘rsatishda ishlatiladi. Metaforik komparativlikda bir predmet yoki hodisa boshqa predmet yoki hodisa bilan o‘xshashlik orqali tasvirlanadi.

Misol: [چشمها اش مثل ستاره ها می درخشد] [فرهنگ امثال فارسی. ص ۳۴] “Uning ko‘zlari yulduzlar kabi porlaydi”. Bu misolda, yulduzlar metaforik jihatdan “porlash” sifatini

tasvirlash uchun ishlatilgan. Yulduzlarning yorqinligi bilan inson ko'zlari o'rtasidagi o'xshashlik komparativlik vositasi orqali ilgari suriladi.

Metafora komparativlikka asoslanadi, ammo bu ikki tushuncha orasida farq bor. Metafora nafaqat o'xshashlikni, balki chuqurroq ma'nolarni ham yaratadi. Komparativlik esa ikki narsaning o'xshashligini ta'kidlash orqali sodda ifodalanadi.

2. Komparativlik va poetika. Poetika tilning san'ati sifatida, ma'lum bir estetik qoidalar va uslublarga asoslanadi. Poetika kontekstida komparativlik, biror tasvirni yaratishda o'xshashlikni va qarama-qarshilikni keltirib chiqaruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Komparativ ifodalar poetik yondashuvlarda estetik quvvatni oshirish, biror hisni kuchaytirish va dramatik ta'sir qilish uchun ishlatiladi.

Poetik komparativlikda ko'pincha tashbehtar (mashhur komparativ qurilmalar) ishlatiladi. Masalan: [ص ۵۶] "قلبش مثل آهن محکم است" [فرهنگ امثال فارسی. ص ۵۶] *"Uning yuragi temir kabi mustahkam"*. Bu misolda, temirning kuchi bilan inson yuragi o'rtasidagi o'xshashlik tasvirlanadi. Bu poetik komparativlik, insonning ruhiy holatini va uning ichki kuchini ta'kidlaydi.

Xususiy ma'no: Poetikalik komparativlikda, ko'pincha, o'xshashlik yangi, kutilgan yoki xayoliy tasvirlar orqali yaratiladi.

Symvolizm: Komparativlik, ba'zida, nafaqat o'xshashlikni ko'rsatadi, balki simvolizm elementlarini ham o'z ichiga oladi. Simvolizm poetik ifodaning asosiy unsuridir, va komparativlik vositasi orqali bu simvollar yanada kuchayadi.

Misol: [ص ۲۷] "زندگی مثل رود می رود" [فرهنگ امثال فارسی. ص ۲۷] *"Hayot - daryo kabi oqadi"*. Bu tasvirda, daryo hayotning o'zgaruvchanligini va uzluksizligini ifodalash uchun ishlatiladi, va bu komparativlikning simvolik elementini ko'rsatadi.

Metaforik va poetik komparativlikning ilmiy yondoshuvi, tilshunoslikda chuqur o'rganilgan. Masalan, K.Lakoff va G.Johnsonning "Metaphors We Live By" asarida, metaforaning kognitiv tahlili yoritilgan. Ular ko'rsatadiki, metaforalar nafaqat tilning badiiy vositasi, balki insonning dunyoni qanday tushunishini ham shakllantiradi. Komparativlik esa bu metaforalarda tasvirlanayotgan o'xshashliklarni aniq va bevosita taqdim etadi.

Komparativlikning metaforik va poetik ifodalanishi, tilda o'xshashlik va taqqoslash vositasini badiiy va estetik maqsadlar uchun qanday ishlatish mumkinligini ko'rsatadi. Bu, nafaqat tilning ifodaviy imkoniyatlarini kengaytiradi, balki tilning san'ati va estetikasi orqali inson his-tuyg'ulari va fikrlarini chuqurroq ifodalashga yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Fors va o'zbek tillarida komparativlik vositalarining ifodalanishi tahlili shuni ko'rsatadiki, har ikkala tilning grammatik tizimi va semantik tuzilishida o'xshashlik bilan bir qatorda milliy-madaniy tafovutlar ham mavjud. Fors tilida "مثل", "مانند", "چون"

kabi birliklar, o'zbek tilida esa "kabi", "singari", "go'yo", "xuddi" kabi vositalar o'xshatish va taqqoslashning asosiy vositalari sifatida faol ishlatiladi. Ushbu birliklar nafaqat grammatik, balki madaniy va ijtimoiy-lingvistik ma'noga ham ega bo'lib, xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va tafakkur tarzini aks ettiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, komparativlik vositalari ikki tilda ham metaforik, poetik va nutqiy darajalarda faol qo'llanadi. Ularning semantik o'ziga xosligi milliy madaniyat, tarixiy tajriba va ijtimoiy hayot tarzining tilda namoyon bo'lishi bilan chambarchas bog'liqdir. Fors va o'zbek tillaridagi komparativ birliklarning o'zaro qiyosiy tahlili til va madaniyat o'rtasidagi uzviy aloqani, shuningdek, xalq tafakkurining lingvistik ko'rinishini ochib beradi.

Xulosa qilib aytganda, komparativlik vositalarini tahlil etish nafaqat grammatik tizimni chuqurroq anglashga, balki til egalarining madaniy identifikatsiyasini, ijtimoiy munosabatlarini va poetik tafakkurini o'rganishga imkon yaratadi. Ushbu tadqiqot ikki tildagi komparativ birliklarning tarjimaviy ekvivalentlarini aniqlash hamda ularni lingvomadaniy kontekstda izohlash uchun ilmiy asos vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ahmadov I. (2008) O'zbek tilida komparativlik va uning strukturalari. – Toshkent: O'zbekiston Universiteti nashriyoti. – 120 b;
2. Болгарова Р.М. (2005) Функционально-семантическое поле компаративности в русском и татарском языках: Дис. ... канд. филол. наук: Москва. – 174 с.
3. Davronov A. (2010) Lingvistik komparativlik: nazariy asoslar va amaliy tadqiqotlar. – Toshkent: Science, – 132 b;
4. Ergashev Sh. (2009) Komparativlik va semantika. – Namangan: Sharq.
5. Лебедева Л.А. (1999) Устойчивые сравнения русского языка во фразеологии и фразеграфии: Автореферат дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. – Краснодар: Кубанский госуниверситет, – 34 с.
6. Махмудов Н. (2011) Ўхшатишлар – образли тафаккур махсули, Тошкент.. – 303 б;
7. Махмудов Н, Худойберганова Д. (2013) Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Маънавият, –320 б;
8. Muhammedov M. (2014) Komparativ iboralar va ularning madaniy ifodalanishi. – Tashkent: Iqtisodiyot, – 102 b;
9. Мукаррамов М. (1976) Ўзбек тилида ўхшатиш.– Тошкент, – 88 б;
10. Nazarov S. (2011) Komparativlikni o'rganishdagi yangi yo'nalishlar. – Toshkent: Uzbek Academy Press, – 95 b;
11. Усманов Ф. (2020) Ўзбек тилидаги ўхшатишларнинг лингвомаданий тадқиқи: Филол. фан. б. фалс. д-ри ... дисс. – Тошкент, – Б. 33.

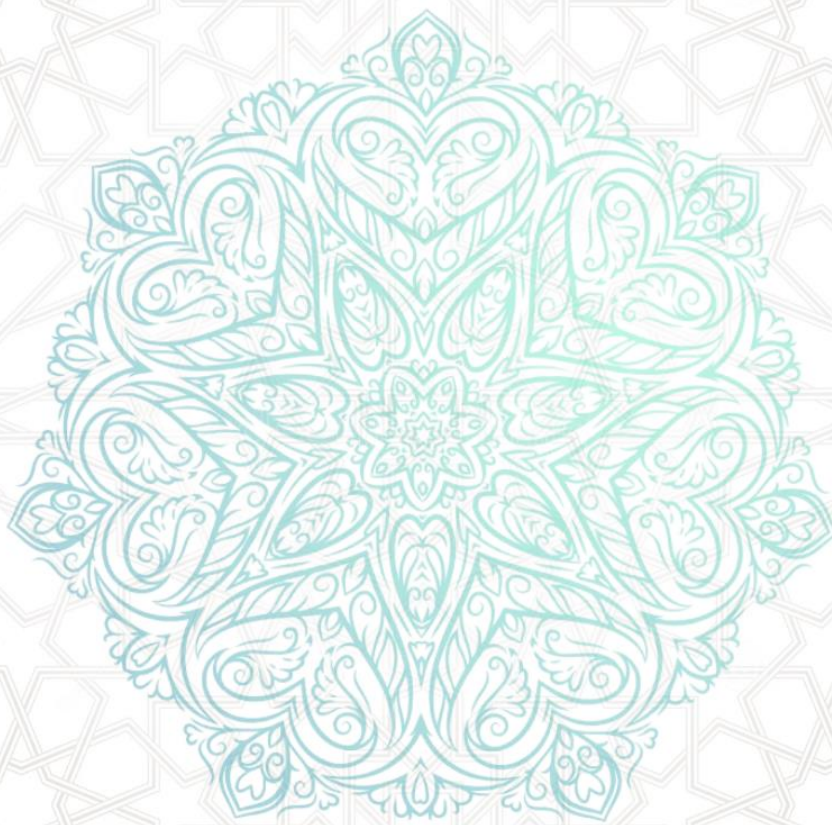
12. Худойберганава Д. (2013) Матнинг антропоцентрик тадқиқи. – Тошкент: Фан, – 136 б;
13. Qosimova M. (2012) Komparativlik va tilning semantik tizimi. – Toshkent: Sharq, – 124 b;
14. Қўнғуров Р. (1977) Ўзбек тилининг тасвирий воситалари. – Тошкент, – 152 б;
15. Виноградов В.В. (1975) Избранные труды. Исследование по русской грамматике. – Москва, – 260 с.
16. Николаева А. В. (2002) Функционально-семантическое поле компаративности в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук: Ростов н/Д, – 166 с.
17. Johnson A., Lee M. (2017) Cross-Cultural Linguistic Studies: Persian and Uzbek Comparative Structures. – Cambridge University Press, – 135 p;
18. Huddleston R. (1967) More on the English comparative. – JL, – 102 p;
19. Small G.W. (1996) the Comparison of Inequality: the Semantics and Syntax of the Comparative particle in English. – Baltimore: Johns Hopkins press, – 168 p;
20. Sinitsyna Y. (2023) Comparative constructions of equality in Ossetic. Voprosy Jazykoznanija, Witotoan, Northwest Amazonia, – P. 88.
21. Wojtylak, K.I. (2019) Comparative Constructions in Murui // Linguistic Discovery, №16(1), – P. 39.
22. Телия В.Н. (1995) Словарь образных выражений русского языка. – М.: Отечество, – С. 79.
23. جعفرنى محمد طاقى. تصنيف متفر و كامپاراتيو كاتگارياها. - تهران، ۱۳۸۷. - ۱۹۸ ص
24. سيد حسين نسر. صنعتى اسلام و متفر. - تهران، ۱۳۶۹. - ۲۱۳ ص
25. جزايرى محمدعلى. ساختار معنائى تشبيههائى فارسى. - تهران، ۱۳۸۹. - ۱۶۷ ص
26. قزوینى محمد. كتاب البعدى. - قزوین، ۱۳۶۷. - ۱۹۸ ص.

REFERENCES:

1. Ahmadov I. (2008). O‘zbek tilida komparativlik va uning strukturalari. Toshkent: O‘zbekiston Universiteti nashriyoti, 120 b. (In Uzbek)
2. Bolgarova R.M. (2005). Funktsionalno-semanticheskoe pole komparativnosti v ruskom i tatarskom yazykax: Dis. ... kand. filol. nauk. Moskva, 174 s. (In Russian)
3. Davronov A. (2010). Lingvistik komparativlik: nazariy asoslar va amaliy tadqiqotlar. Toshkent: Science, 132 b. (In Uzbek)
4. Ergashev Sh. (2009). Komparativlik va semantika. Namangan: Sharq, 416 b. (In Uzbek)
5. Huddleston R. (1967). More on the English comparative // Journal of Linguistics, Vol. 3, No. 1, pp. 91-102.

6. Hudoyberganova D. (2013). Matnning antropotsentrik tadqiqi. Toshkent: Fan, 136 b. (In Uzbek)
7. Jazayeri Muhammadali (2010). Soha-ye ma'noyi tashbih-ho-ye Forsi. Tehran, 167 s. (In Persian)
8. Ja'fari Muhammad Taqi (2008). Tasnif-e motafar va komparativo katigoriyoha. Tehran, 198 s. (In Persian)
9. Johnson A., Lee M. (2017). Cross-Cultural Linguistic Studies: Persian and Uzbek Comparative Structures. Cambridge: Cambridge University Press, 135 p.
10. Lebedeva L.A. (1999). Ustoychivye sravneniya russkogo yazyka vo frazeologii i frazeografii: Avtoreferat dis. ... d-ra filol. nauk. Krasnodar: Kubanskiy gosuniversitet, 34 s. (In Russian)
11. Mahmudov N. (2011). O'xshatishlar – obrazli tafakkur mahsuli. Toshkent, 303 b. (In Uzbek)
12. Mahmudov N., Hudoyberganova D. (2013). O'zbek tili o'xshatishlarining izohli lug'ati. Toshkent: Ma'naviyat, 320 b. (In Uzbek)
13. Muhammadov M. (2014). Komparativ iboralar va ularning madaniy ifodalanishi. Tashkent: Iqtisodiyot, 102 b. (In Uzbek)
14. Mukarramov M. (1976). O'zbek tilida o'xshatish. Toshkent, 88 b. (In Uzbek)
15. Nazarov S. (2011). Komparativlikni o'rganishdagi yangi yo'nalishlar. Toshkent: Uzbek Academy Press, 95 b. (In Uzbek)
16. Nikolaeva A.V. (2002). Funktsionalno-semanticheskoe pole komparativnosti v sovremennom angliyskom yazyke: Dis. ... kand. filol. nauk. Rostov n/D, 166 s. (In Russian)
17. Qong'urov R. (1977). O'zbek tilining tasviriy vositalari. Toshkent, 152 b. (In Uzbek)
18. Qosimova M. (2012). Komparativlik va tilning semantik tizimi. Toshkent: Sharq, 124 b. (In Uzbek)
19. Qazvini Muhammad (1988). Kitab al-Ba'di. Qazvin, 198 s. (In Persian)
- Sayyid Husayn Nasr (1990). San'ati Islomi va motafar. Tehran, 213 s. (In Persian)
20. Sinitsyna Y. (2023). Comparative constructions of equality in Ossetic // Voprosy Yazykoznaniiya. (In Russian)
21. Small G.W. (1924). The Comparison of Inequality: The Semantics and Syntax of the Comparative Particle in English. Greifswald/Baltimore: Johns Hopkins Press, 168 p. (In English)
22. Teliya V.N. (1995). Slovar obraznyx vyrazheniy russkogo yazyka. Moskva: Otechestvo, s. 79. (In Russian)

23. Usmanov F. (2020). O'zbek tilidagi o'xshatishlarning lingvomadaniy tadqiqi: Filol. fan. b. falsafa doktori ... diss. Toshkent, b. 33. (In Uzbek)
24. Vinogradov V.V. (1975). Izbrannye trudy. Issledovanie po russkoy grammatike. Moskva, 260 s. (In Russian)
25. Wojtylak K.I. (2018). Comparative constructions in Murui (Witotoan, Northwest Amazonia) // Linguistic Discovery, Vol. 16, No. 1, pp. 1-39.

Oriental universitetining “Al-Buxoriy” nomli jurnali

Jurnal Oliy o‘quv yurtlari hamda ilmiy-tadqiqot muassasalarining professor-o‘qituvchilari, doktorantlari, mustaqil tadqiqotchilari, magistrantlari, talabalari va keng kitobxonlar ommasiga mo‘ljallangan. Maqola muallifining fikri tahririyat fikrini ifodalamaydi.

AL-BUXORIY AL-BUKHARI

Bosh muharrir: **Farhod Maksudov**
Bosh muharrir o‘rinbosari: **Malika Nasirova**
Mas’ul muharrir: **Govhar Rahmatova**
Musahhih: **Gulida Norkulova**

Manzil: Toshkent shahri, Olmazor tumani, Norzatepa ko‘chasi, 52.
Telefon: +998 93 004-57-77. E-mail: al-buxoriy@orientaluniversity.uz

“AL-BUXORIY” jurnali
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligining
№ 111741 raqamli guvohnomasi bilan
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Oriental universiteti Kengashining 2025-yil 23-dekabr, 4-sonli yig‘ilish bayonnomasiga asosan nashrga ruxsat etildi.